Hivatkozott irodalom

BÁRTH M. JÁNOS 2017. Pesty Frigyes helynévgyűjteménye 1864–1865. Székelyföld és térsége I–IV. Közzéteszi: Csáki Árpád – Pál-Antal Sándor. *Névtani Értesítő* 39: 227–230.

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ 2024. Pesty Frigyes Nógrád vármegyei helynévgyűjtésének nyelvjárástörténeti és szociolingvisztikai hasznosításáról. *Névtani Értesítő* 46: 117–125. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2024.9

HAJDÚ MIHÁLY 2006. Pesty Frigyes helynévgyűjtésének megjelentetése. *Névtani Értesítő* 28: 205–215.

***

GULYÁS LÁSZLÓ SZABOLCS
főiskolai tanár; Nyíregyházi Egyetem, Történettudományi és Filozófia Intézet, Történettudományi Intézeti Tanszék; Nyíregyháza
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-8175-405X, e-mail: gulyas.laszlo@nye.hu

Eduardo Tadeu Roque Amaral – Márcia Sipavicius Seide, Personal Names. An introduction to Brazilian anthroponymy [Személynevek. Bevezetés a brazil személynévkutatásba]

Letraria, Araraquara, 2022. 254 lap

1. Bár az utóbbi évtizedekben Brazíliában egyre nagyobb hangsúlyt kapott a névkutatás, a közelmúltig nem született olyan átfogó jellegű mű ezen a területen, mely kiindulási alapként szolgálhat a téma iránt érdeklődők számára. Ezt a hiányt kívánta pótolni EDUARDO TADEU ROQUE AMARAL és MÁRCIA SIPAVICIUS SEIDE eredetileg portugál nyelvű munkája, valamint annak 2022-ben megjelent angol fordítása. A szerzők változatos forrásokra támaszkodva mutatják be a brazíliai személynévkutatás eredményeit, valamint a személynevek vizsgálatának elméleti hátterét. Mivel a mű didaktikai célokat is szolgál, az egyes fejezetek végén összefoglalók segítik az információk elsajátítását.

2. A könyv a bevezetés után nyolc fő tartalmi egységből áll. Az első fejezet (28–48) áttekintést nyújt a névtan történetéről, valamint a nemzetközi és a brazíliai névkutatás helyzetéről. A fejezet Egyiptom, illetve a Biblia példáján keresztül szemlélteti, hogy a tulajdonnevek iránti érdeklődés az ókor óta része az emberiség történelmének, s a 18–19. századi filológusok későbbiekben ismertetett munkásságában is megjelenik. A szerzők az ICOS-kongresszusokon bemutatott közlemények alapján tekintették át a nemzetközi személynévkutatás aktuális területeit (pl. összehasonlító és történeti névtan, a személynevek fordításának kérdései). Brazíliában, mint kiemelik, viszonylag új terület a névkutatás, csak a 20. század második felétől indult fejlődésnek. A közelmúltbeli brazíliai kutatások többek között a névadási motivációkra, az írói névadásra, valamint az őslakos és bevándorló közösségek névadási szokásaira terjedtek ki.

A második fejezet (49–62) a tulajdonnevek kategóriáját mutatja be. A szerzők a hagyományos és a modern nyelvtanok áttekintése után olyan azonosító jegyeket határoznak meg, melyek megkülönböztetik a tulajdonneveket a köznevektől. Ilyen például az egyedi létező közvetlen azonosítása a diskurzus résztvevőinek közös tudásbázisában vagy a nagybetűs írásmód. A nemzetközi szakirodalom áttekintése után a tulajdonnév fajtáira saját kategorizációt hoznak létre, mely hat fő névfajtát különböztet meg (személynevek, helynevek, társadalmi szervezetek nevei, emberi tevékenység termékeinek nevei, egyedileg azonosított állatok nevei és egyedileg azonosított események nevei); mindegyik típuson belül alkategóriákat is létrehozva. Ezenkívül a fejezet röviden ismerteti a helynevekkel, személynevekkel és cégnevekkel kapcsolatos brazil jogi szabályozást is.

A harmadik fejezet (63–90) a személynevek egyes fajtáit és típusait mutatja be, két fő kategóriába sorolva őket. A polgári nyilvántartásban szereplő nevekkel foglalkozó alfejezet foglalkozik a keresztnevekkel, melyek lehetnek egyszerűek (például *Ana*) vagy összetettek (például *Ana Clara*). Egyes kutatók az összetett keresztneveket, melyek elemeinek együttes használata Brazíliában gyakori és régóta megfigyelhető, megkülönböztetik az úgynevezett egymás mellé helyezett nevektől (például *Enzo Gabriel*), melyek együttes használata Brazíliában kevésbé általános és újító jellegűnek tekinthető. A polgári nyilvántartásban szereplő nevek közé tartoznak továbbá a családnevek, melyek között számos apanévi és anyanévi eredetű található; ezek a 15–16. században váltak öröklődővé. Brazíliában a gyermekek jellemzően egy családnevet örökölnek az apjuktól, egyet pedig az anyjuktól. Itt veendők számba az olyan közszói névkiegészítők is, amelyek jellemzően rokonsági viszonyokat jelölnek azonos nevű hozzátartozók esetében, ilyen például a *Filho* 'fia', *Neto* 'unokája', *Sobrinho* 'unokaöccse', *Júnior* 'ifjabb' és *Segundo* 'második'.

A polgári nyilvántartásban nem szereplő nevek közé tartoznak a ragadványnevek, melyek utalhatnak fizikai vagy intellektuális jellemzőre, származásra vagy társadalmi szerepre (például *Cabeção* 'nagyfejű', *Baiano* 'Bahia államból származó'). Ebbe a kategóriába sorolhatók a becenevek is, melyek az eredeti névalakból valamilyen morfológiai változtatás által jönnek létre; Brazíliában jellemzően kettős keresztnevekből szövegyüléssel (pl. *Maria Isabel* > *Mabel*), továbbá kicsinyítő vagy nagyító képzők használatával. A szerzők az álneveket is ismertetik, megjegyezve, hogy ezeket minden esetben a név viselője választja, és az ismert vagy titkos törvényes neve helyett használja. Ez a jelenség igen jellemző az irodalmi életben, valamint a bevándorlók körében, a kommunikáció megkönnyítése céljából. A fejezetben megjelennek még az elsősorban Fernando Pessoa munkásságából ismert ún. heteronimák (vagyis olyan írói álnevek, amelyekhez saját fiktív életrajz és stílus társul), valamint a transzneműek és transzvesztiták által használt ún. társadalmi nevek (olyan nevek, amelyeket a társadalom már használ az adott személy azonosítására, és a szövetségi hatóságok is kötelesek használni az eljárásaik során az érintett kérésére). Ezeken kívül a fejezet bemutatja még fedőneveket, a művészneveket, a hadseregben használt álneveket, a vallási neveket, valamint a politikai életből ismert választási és parlamenti neveket.

A negyedik fejezet (91–122) morfoszintaktikai szempontból vizsgálja a személyneveket. A szerzők kiemelik, hogy Brazíliában a személynevek írásmódját nem szabályozzák központilag: egy-egy névnek több alakváltozata is jelen lehet (például a *Felipe* névnek léteznek *Fellipe, Felippe, Filipe* és *Felype* alakjai is). A nyelvtani nem kapcsán megjegyzik, hogy

a keresztnevek sokszor a köznevekhez hasonlóan, azaz a hímneműek *o*-ra, a nőneműek *a*-ra vagy *e*-re végződnek. A személynevek többes száma jellemzően a köznevekre vonatkozó szabályok alapján képezhető, és utalhat azonos nevű személyek halmazára, családokra, egy egyén belső sokoldalúságára vagy metaforikus használatra. A szintaktikai szempontokkal foglalkozó alfejezet a személynevek mondatbeli szerepét és a hozzájuk kapcsolódó determinánsok használatát mutatja be. A határozott névelő megjelenését személynevek előtt külön alfejezet ismerteti, részletesen elemezve a jelenség időbeli és térbeli variabilitását.

Az ötödik fejezet (123–143) a személynevek szemantikáját vizsgálja a logika és a nyelvfilozófia 19. századra visszanyúló elméletei alapján. A szerzők három fő irányzatot ismertetnek (FREGE és RUSSELL, KRIPKE, valamint BURGE elméletét), s bemutatják KLEIBER korai munkásságát is.

A hatodik fejezet (144–157) szintén a személynevek szemantikájával foglalkozik, elsősorban nyelvészeti megközelítésből, többek között BRÉAL, SAUSSURE és GARY-PRIEUR munkásságán keresztül, akik a nevek konnotatív és társadalmi funkcióját vizsgálták.

A hetedik fejezet (158–177) elsősorban a személynevek köznevesülését mutatja be. A szerzők kiemelik, hogy számos mértékegységet, betegséget és testrészt neveztek el kutatókról (pl. *Celsius*, *Alzheimer*) vagy mitológiai alakokról (pl. *tendão de Aquiles* 'Achillesz-ín'). A márkanevek köznevesülését a *Gillette* példáján szemléltetik, amely Brazíliában akkora népszerűségre tett szert, hogy a *gilete* köznevet általánosan, minden borotvapenge megnevezésére használni kezdték. A fiktív személynevekből létrejövő köznéveket három példán keresztül mutatják be: a *hercúleo* 'herkulesi', *homérico* 'homéroszi' és *quixotesco* 'Don Quijote-i' jelentése többé-kevésbé eltávolodott a név eredeti viselőjétől, és általános minősítéssé váltak. A köznevesülés termékeny területei a tudomány, a vallás és a politika, ahol az egyes elméletek és tanok, illetve ezek követőinek a megnevezése sokszor személynevekből jön létre, jellemzően az *-ismo, -ista* vagy *-iano* képzőkkel (pl. *marxismo* 'marxizmus', *darwinista* 'darwinista'). A fejezet külön kiemeli Luiz Inácio Lula da Silva elnök nevét, melyből a *luliano* 'Lula-féle', *lulista* 'lulista', *lulismo* 'lulizmus', *lulês* 'lulai nyelvhasználat' és *lulólogo* 'Lula-szakértő' szavak is létrejöttek.

Az utolsó, nyolcadik fejezet (178–209) a személynévkutatásnak a nyelvészeten kívüli tudományterületekkel, nevezetesen az irodalomtudománnyal és a migrációkutatással való kapcsolatát mutatja be. Az irodalmi névadás esetében három fő motivációt ismertet. Az etimológián alapuló névhasználatot Machado de Assis író regényein keresztül szemlélteti, melyekben a név jelentése és a szereplők tulajdonságai megegyeznek vagy éppen ellentétei egymásnak. A nyelvi normán alapuló névhasználat esetében a szerzők a hitelesség megteremtése érdekében a valós életben tapasztalható névhasználati mintákat alkalmazzák a fiktív karakterek névadásakor. A nyelvi normák áthágása is tetten érhető az írói névadásban, például Paulo Leminski műveiben, melyekben sokszor elmosódik a határvonal a köznevek és a tulajdonnevek között. A migráció kapcsán két esettanulmányon keresztül mutatják be a szerzők, hogy a brazíliai japán és litván bevándorlók és leszármazottaik hogyan alkalmazkodtak a befogadó ország névadási szokásaihoz, valamint a portugál nyelv helyesírási szabályaihoz.

3. Összegzésül elmondható, hogy EDUARDO TADEU ROQUE AMARAL és MÁRCIA SIPAVICIUS SEIDE műve jó kiindulási alapként szolgálhat mindazoknak, akik érdeklődnek a

személynévkutatás, illetve annak brazil vonatkozásai iránt. A kötet a felépítésének és nyelvhasználatának köszönhetően egyetemi hallgatók számára is ideális segédeszköz lehet, emellett hozzájárul a brazíliai személynévkutatás eredményeinek szélesebb körű megismeréséhez.

***

SCHEILING FÉLIX
egyetemi hallgató; ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Romanisztikai Intézet, Portugál Nyelvi és Irodalmi Tanszék; Budapest
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-6762-3330, e-mail: schfelix@student.elte.hu

Bauko János, Kétnyelvűség és keresztnévhasználat. Magyar–szlovák keresztnévkönyv

A Magyar Tudományos Akadémia és a Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács Monográfiasorozata 5. Magyar Tudományos Akadémia – Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács, Budapest, 2024. 326 lap

1. BAUKO JÁNOS magyar–szlovák keresztnévkönyve a Magyar Tudományos Akadémia és a Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács közös gondozásában jelent meg. A szerző az előszóban tájékoztat arról, hogy munkája elsősorban a szlovákiai magyarok számára készült: segítséget kíván nyújtani az újszülött gyermek nevének kiválasztásához, illetve útmutatást a keresztnevek anyanyelven történő anyakönyvezéséhez (7). A kiadvány nem titkolt célja, hogy hozzájáruljon a magyar kisebbség anyanyelvi névmenedzseléséhez Szlovákiában. A kiadvány azonban nemcsak a laikus nagyközönség tájékoztatását, a névkultúra fejlesztését szolgálja. A magyar és szlovák keresztnévállomány kapcsolatrendszerének feltárásával, a szlovákiai és magyarországi névdivat változásának vizsgálatával, a névadási indítékok megvilágításával a névtudományt művelő szakemberek számára is értékes ismereteket szolgáltat.

A könyv három fejezetből, az ezeket megelőző előszóból, zárásként pedig egy kétnyelvű (szlovák és angol) összefoglalóból áll, melyet gazdag irodalomjegyzék követ.

2. Az első fejezet – Kétnyelvűség és keresztnévhasználat (9–42) – fontos elméleti kérdéseket taglal, melyek a legújabb kutatási eredményekkel kiegészítve segítenek eligazodni egy kisebbségben élő kétnyelvű beszélőközösség keresztnévállományában. BAUKO mindenekelőtt a vonatkozó fogalmak, szakkifejezések használatát tisztázza, majd a keresztneveknek a személynévrendszerben elfoglalt helyét mutatja be. Ezt követően röviden kitér a keresztnevek kialakulásának történetére, érintve a közszavak keresztnévvé válásának és a keresztnevek köznevesülésének kérdését is. A keresztnevek anyakönyvezésével kapcsolatos szlovákiai törvényi előírások bemutatása tagadhatatlanul hasznos része az első fejezetnek; ezt egészítik ki a mellékletben közzétett, a személynévadásra és -viselésre vonatkozó törvények magyar nyelvű szövegei. Az anyakönyvezéskor használatos segédanyagokat